

et quandoque cruentos gignere conflictus, ut dictum est supra.

b). *Ex natura sua* non facit hominum animos a veritate magis alienos, modo prudenter se gerat auctoritas civilis, puta : non cogendo directe ad fidem, sed providendo ut homines bene instruantur, et nonnisi perpensis credibilitatis motivis, religionem amplectentur; et demum a mediis de se odiosis abstinendo.

c). *Ex natura sua* non fovet hypocrisim; quia non inducit ad credendum sine convictione; et haec convictio, ubi agitur de religione vera, tot splendidis signis a Deo insignita, certo certius adest in omnibus qui recto corde ad veritatis motiva expendenda se dedunt.

d). *Ex natura sua* stimulum zeli apud veritatis defensores non hebetat, ob nimiam in brachio seculari confidentiam; actio siquidem brachii secularis eo tendit ut zeli exercitium evadat facilius et efficacius, et sine opera praedicantium ad nihil inserviret.

Quibus addendum est hos malos effectus, si quandoque per accidens eveniant, satis per bonos compensari. Etenim, hujusce protectionis beneficio, innumeri salvabuntur, quia a perversorum hominum insidiis, seductionibus, minis expediti, liberius et securius veritati adhaerebunt. Quinimo, multis vexatio dabit intellectum, et ab erroris tramite feliciter recedent, ut probat experientia.

Denique, concedimus nonnunquam, ubi praesertim falsae religiones semel alicubi introductae jam altas egerunt radices, tolerantiam cultuum, tanquam minus malum, concedi posse ac debere. Aliquando enim, juxta omnes, data sufficienti causa, licet alterius

peccato cooperari, et sese periculo peccandi exponere. Ergo, ubi tot reformidarentur mala ex intolerantia civili cultuum, ut jam minus perniciosum videretur per tolerantiam peccato heterodoxorum cooperari, et relinquere fideles in seductionis periculo, non erit illicitum libertatem cultuum civilem imperitari, imo et in pactum fideliter observandum deducere.

372. *Ad 12.* Ecclesia factum consummatum, *in se* justitiae ac veritati derogans, et ex perversa hominum voluntate ortum habens, nunquam positive approbat, neque acceptat modo definitivo; sed, ubi oportet, prudenter et transitorie dissimulat et patitur; et interea veram doctrinam evangelicam integre proponere non desinit, et conari ut ad praxim quantocius et ab individuis et a societatibus reducatur. Nec verum est, ut supponit objectio, errorem in declaratione jurium hominis anno 1789 edita contentum, tam altas ubique egisse radices, ut jam expediat illum amplius non impugnare. Nullus est enim error religiosus qui magisterio Ecclesiae, si velint homines huic docibiles se praebere, non debeat propulsari; et posito quod nolint, Ecclesia nihilominus tenetur jure divino exaltare vocem suam, quia salutem populorum, pro posse suo, procurare ad illam spectat.

QUAESTIO V^a

An et quatenus officia societatis civilis erga ecclesiasticam per concordata legitime determinentur?

(Vide canonistas; notanter : de Angelis, Tarquini, Santi, Satolli, etc.)

373. Resp. 1° Concordata, seu, conventiones ab

Apostolica Sede cum principibus in ita de relationibus Ecclesiae et Status, certo sunt legitima.

Constat 1° *praxi Ecclesiae*.

Romani enim Pontifices multa hujusmodi concordata, recentioribus praesertim temporibus, inierunt, et ex eorum fideli observatione ingens emanavit lucrum animarum.

Constat 2° *ratione*.

Per concordata, Romanus Pontifex nonnulla concedit principibus temporalibus privilegia; et principes, ex sua parte, vel aliqua privilegia Ecclesiae largiuntur, vel saltem solemniter se obstringunt ad certa quaedam officia, aliunde jam debita, non dene-gandum. Atqui opportunum est quandoque tales inire conventiones. Licet enim per illas papalis jurisdictionis exercitium aliquatenus restringatur, attamen quae a principibus obtinentur saepe majora mala praecavent, et semper jura Ecclesiae efficacius ab injuria praeservant.

Resp. 2° Religiosa concordatorum observatio nunquam plenitudini jurisdictionis pontificiae quidquam detrahere potest. Inter auctores controvertitur quae sit natura obligationis vi concordatorum Papae incumbentis. Quidam affirmant ea vim habere pacti et proprie dicti contractus; quidam vero negant, praesertim quando princeps, acceptis privilegiis, nihil aliunde spondet praeter id quod aliunde ab illo Ecclesia posset exigere; tunc enim volunt concordatum potius habere rationem privilegii. Quidquid sit, Papa ad concordatum religiose servandum tenetur, saltem ex promissione data, ac proinde ex justitia naturali, quae dictat standum esse promissis.

Attamen, quia plenitudinem potestatis sibi a Christo commissam Papa nec licite nec valide alienaret, hinc est quod semper in hisce concordatis subaudiatur conditio: nisi aliud exigat causa gravis et extraordinaria propter bonum commune. Quod enim ratione boni communis conventum est, perseverare nequit si bono communi adversetur. At, de hac causa, utpote in re spirituali, judicare, ad solam potestatem spiritualem pertinet; ac proinde, nunquam propria determinatione et Papa non consentiente, princeps potest concordatum abrogare aut abrogatum declarare; et ideo, donec annuerit Ecclesia, lege concordati tenetur, nec ipsi fas est illud infringere.

DISSERTATIO QUARTA

DE DIVINA ASSISTENTIA ECCLESIAM IN SUAE POTESTATIS EXERCITIO
EFFICACITER ADJUVANTE

374. Deo non sufficit Ecclesiae omnem contulisse potestatem missioni suae implendae necessariam; sed ad promissiones suas exsequendas, ei efficacem tribuit assistentiam, qua fit prorsus indefectibilis, et hoc praestat, sive servatis generalibus divinae suae providentiae legibus, sive agendo, prout opportunum duxerit, praeter aut supra, aut etiam contra has leges.

Utitur autem ad hunc finem legitimo potestatis ecclesiasticae exercitio, efficiendo nimirum ut Ecclesia, et suam auctoritatem, quando oportuerit, exerceat,